

derildiğini söyleyen Mâverdî, onun tebliğ ettiği din sayesinde düşmanlıkların güçlü kardeşliğe dönüştüğünü ve aralarında dayanışma ruhu oluştuğunu belirtir. Bu arada mezhep farklılıklarının tefrika, düşmanlık ve çatışmaya sebebiyet verdiği dikkat çeker. Soy birliği aile ve akrabalar arasında dayanışma duygusunu besler. Hûd sûresinin 80. âyetindeki “sağlam bir destek” ifadesini “koruyucu aşiret” diye açıklayan Mâverdî’ye göre dinde sıla-i rahime önem verilmesinin sebebi de insanlar arasında ülfetin güçlendirilmesidir. Ülfetin önemli bir aracı da hısımlıktır. Mâverdî evlilikle ilgili bazı âyetleri (en-Nahl 16/72; er-Rûm 30/21) ülfet amaçlı olarak yorumlamaktadır. Sevgi duygusunun ülfeti güçlendirdiğine dair bazı hadisler ve ahlâkî sözler aktaran Mâverdî’ye göre dostluğun gelişme sürecinde psikolojik uyumdan ünsiyet, ünsiyetten halis niyet, bundan da sadakat ve muhabbet doğar. Muhabbetin asıl sebebi kişinin sevdiğini güzel görmesidir. Bu güzellik ruhun erdemlerindeki güzellikse bundan saygı, görünüş güzelliğiye bundan da aşk doğar. Aşk sevginin, dolayısıyla ülfetin en yüksek derecesidir. Sevginin bu derecesinde insanların ruhları birbiriyle kaynaşır bütünleşir. Gerçek dost insan için en değerli hazine, en büyük serverttir. İyilik gönülleri sevgi ve şefkate yönlendirir. Mâverdî, “İyilik ve takvâ üzerinde yardımlaşın” meâlindeki âyeti (el-Mâide 5/2) yorumlayarak Allah’ın hoşnutluğunun takvâda, insanların hoşnutluğunun iyilikte olduğunu, ikisini kazananın en ileri seviyede mutluluğa kavuşacağını ifade eder. Ayrıca âyet ve hadislerle zengin edebî literatürden yararlanıp, hayırların özellikle sosyal barış ve kaynaşmaya yapacağı katkılar üzerinde durur.

Gazzâlî’nin *İhyâ’ü ‘ulûmi’d-dîn*’inin on beşinci bölümü “Ülfet, Kardeşlik, Sohbet ve Farklı İnsan Kesimleriyle Muâşeretin Âdâbı” başlığını taşır (II, 157-221). Gazzâlî’ye göre ülfet güzel ahlâkın, ayrışma kötü ahlâkın ürünüdür. Güzel ahlâk karşılıklı sevgiyi, kötü ahlâk nefretleşmeyi, kiskançlığı doğurur. Bu arada ülfet ve kardeşliğe dair âyet ve hadislerle İslâm büyüklerinin sözlerinden örnekler veren Gazzâlî birlikte yaşamının sosyal, psikolojik ve ahlâkî sebeplerini incelerken insanlar arasındaki karakter uyumunun sevgi ve ülfet üzerindeki etkisine dikkat çeker. Ruhları ordu birliklerine benzeten, tanışıp uyuşmaların aralarında ülfet kurduklarını, uyuşmayanların birbirinden uzaklaştıklarını bildiren hadiste de (Buhârî, “Enbiyâ”, 2; Müslim, “Birr”, 159, 160; Ebû Dâvûd, “Edeb”,

16) buna işaret edildiğini belirtir. Sevgi duygusunun geniş bir tahlinini yaparak gerçek sevginin Allah için ve Allah’tan dolayı olması gerektiğini söyler; kardeşlik ve dostluğun yüklediği ödevleri, birlikte yaşamının sorumluluklarını geniş biçimde inceler. Eserin “Uzletin Âdâbı” başlığını taşıyan on altıncı bölümünde uzlete ve birlikte yaşamaya dair farklı görüşler açıklanır. Gerek Gazzâlî gerekse diğer âlimler birlikte yaşamının gerekliliği üzerinde dururken kişinin dinî ve ahlâkî hayatı için zararlı olan bir çevreyi terketmek gerektiğini de hatırlatmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu’cem*, “elf” md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu’cem*, “elf” md.; *Müsned*, I, 3, 5, 7, 190; II, 43, 393, 400; III, 76, 104, 253; V, 335; Ebû Bekir er-Râzî, *Resâ’il felsefiyye* (nşr. P. Kraus), Kahire 1939, s. 80; Fârâbî, *el-Medinetü’l-fâzıla* (nşr. Albert Nasrî Nâdir), Beyrut 1985, s. 117; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü’l-ahlâk* (nşr. Hasan Temîm), Beyrut 1998, s. 125, 130-131; Mâverdî, *Edebü’l-dünyâ ve’l-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1978, s. 148-208; Râgîb el-İsfahânî, *ez-Zer’â ilâ mekârimi’s-şerî’a* (nşr. Ebû’l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 369; Gazzâlî, *İhyâ’*, II, 157-221, 358-367; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, VIII, 164; XV, 189-190; Hasan eş-Şerkâvî, *Mu’cemü elfâzi’s-şüfiyye*, Kahire 1987, s. 282-283.

MUSTAFA ÇAĞRICI

ÜLGEN, Ali Saim

(1913-1963)

Onarım ve restorasyon konularında uzmanlaşmış ilk Türk yüksek mimarlarından.

İstanbul’da doğdu. Orta öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi’nde gördükten sonra 1938’de Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü’nü bitirdi; aynı okulun Mimarlık Tarihi ve Şehircilik Kürsüsü’nde asistanlığa başladı. Bu sırada Maarif Vekâleti’nin açtığı imtihanı kazanarak Almanya’ya gönderildi. 1939’da II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Fransa’ya geçti ve Paris Notre Dame Kilisesi’nin restorasyonunda çalıştı. Fransa’da geçirdiği kısa staj döneminin ardından yurda dönüp Maarif Vekâleti’ne bağlı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nde göreve başladı. Bir mimar olarak yeni binalar yapma yerine eski eserlerin restorasyonu ile uğraştı. Bir yandan Güzel Sanatlar Akademisi’nde mimarlık tarihi dersleri verirken bir yandan da İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde mimarlık görevi yapıyor, kazı ve yüzey araştırmalarına katılıyordu. Bunun yanı sıra İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni’nin mimarlıkla ilgili çalışmalarını yürütüyordu. 1946 yı-

linda Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nde Anıtlar Şubesi müdürlüğüne tayin edildi. 1949’da kendi çabasıyla kurulan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu üyeliğine getirildi. 1953’te Vakıflar Genel Müdürlüğü Âbide ve Yapı İşleri Dairesi’ne uzman danışman olarak kadroya geçti. Burada vakıf yapılarının restorasyonu ile ilgilendi; Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Kürsüsü’nde öğretim görevlisi sıfatıyla Türk sanatı dersleri verdi.

Vakıflar Genel Müdürlüğü’ndeki görevi sırasında yurdun büyük bir bölümündeki yapılarla ilgilenme fırsatı bulan Ülgen çalışmalarını özellikle yurt içindeki İslâmî eserlerin tesbiti ve onarımına hasretti, ayrıca yurt dışında bazı Türk eserleriyle ilgilendi. Trablusgarp’taki Turgut Reis Türbesi ve Kudüs’te Kubbetü’s-Sahre’nin restorasyonlarına katkı sağladı. Konya Alâeddin Camii, Siirt Ulucamii, Aksaray Sultan Hanı, Nevşehir Hacı Bektâş-ı Velî Külliyesi, Divriği Ulucamii ve Dârüşşifâsı, Kayseri Huan Hatun Külliyesi, Bursa Yeşiltürbe’nin restorasyonu gerçekleştirdiği pek çok restorasyon çalışmasından birkaçıdır. Bunların içinde Süleymaniye Külliyesi’nin restorasyonu Ülgen’in meslekî hayatında farklı bir yere sahiptir. Ancak bu restorasyon zaman zaman haksız saldırı ve eleştirilere uğradı; hatta Millî Birlik Komitesi tarafından hakkında kovuşturma açıldı. Uygulama sırasında kullandığı yöntemlerle ilgili gazetelerde çıkan eleştiriler, polemik haberleri ve hücumlar onu fazlasıyla yordu. Buna yoğun çalışması sebebiyle beden yorgunluğu da eklenince kalp krizi geçirdi. Bu kritik dönemde evinde dinlenirken evinin üstünde iki uçağın çarpışması ve bunlardan birinin evine çok yakın bir alışveriş merkezine düşmesi yüzünden durumu tekrar kötüleşti. Kazanın yol açtığı gürültü ve şok etkisi sebebiyle 8 Şubat 1963’te öldü. Ölümü üzerine pek çok yazı yazılmıştır, ancak bunlardan en etkileyici olanı Semavi Eyice’nin yazısında yer verdiği şu cümledir: “Meriç boylarından Karaköse’ye kadar memleketimizin her tarafına serpilmiş yüzlerce, binlerce Türk-İslâm mâbedini ve âbidesini de boynu bükük bıraktı gitti.”

Eserleri. Restorasyon faaliyetleri yanında bilimsel çalışmalar da yapan Ali Saim Ülgen kitaplarını ve çeşitli konulardaki makalelerini fotoğraflar ve rölevaler eşliğinde yayımlamıştır. Daha lisede genç bir öğrenci iken ilk kitabını hazırlamış, *İstanbul ve Eski Eserleri* başlığını taşıyan 200 sayfalık çalışması 1933 yılında basılmıştır. Bu ki-

ÜLGEN, Ali Saim

Ali Saim
Ülgen

tap fazla bilimsel değer taşımaya da içinde önemli küçük notlara rastlanması açısından dikkate değerdir. Tarihî eserlerin korunması ve onarımıyla ilgili prensipleri ortaya koyan çalışmasının ilk cildi *Anıtların Korunması ve Onarılması* adını taşır. 1943'te Ankara'da basılan kitapta anıtın ne olduğu, hangi amaçla korunması gerektiği, Türkiye ve Avrupa'daki koruma hukukları, günümüz şartlarıyla koruma ve onarım esasları işlenmiş, eserin son bölümünde resimli örnekler üzerinde yapılması gerekenler ve daha önce yapılan yanlış uygulamalar fotoğraflarla örneklemelerde bulunulmuş, bunların tahlil ve tenkidi yapılmıştır. Ancak kitabın diğer üç cildi müsvedde halinde kalmıştır.

Atatürk'ün isteği üzerine planlanan ve iki cilt olarak basılması tasarlanan Mimar Sinan monografisinde kullanılacak plan ve rölemleri toplamayı başarmış, bu proje o gün için gerçekleşmemişse de son derece değerli olan bu doküman daha sonra Türk Tarih Kurumu tarafından iki albüm halinde basılmıştır (Ali Saim Ülgen, *Mimar Sinan Yapıları*, haz. Filiz Yenişehirlioğlu – Emre Madran, Ankara 1989). Bu çalışmada yer alan bazı yapıların günümüzde ortadan kalkmış olması sebebiyle rölemlerin ve restitüsyonların büyük önemi vardır. Beşiktaş Sinan Paşa Hamamı, Fındıklı Molla Çelebi Hamamı, Sapanca Rüstem Paşa Kervansarayı ve İmaret, Lüleburgaz Sokullu Mehmed Paşa Kervansarayı, İzmit Pertev Mehmed Paşa İmaret, Hanı ve Kervansarayı, İstanbul Ebülfazl Mehmed Efendi Camii, Kapı Ağası Câfer Ağa Medresesi, Fındıklı Kaptan Arap Ahmed Türbesi, Haseki Hürrem Sultan Hamamı (Yahudiler Hamamı) bu yapılardan bazılarıdır.

Ali Saim Ülgen'in Halim Baki Kunter ile birlikte hazırladıkları bir makalede ("Fatih Camii", *VD*, I [1938], s. 91-101) K. Wulzinger'in iddiasının aksine, Fatih Camii'nin On İki Havâri Kilisesi'nin temelleri üzerine inşa edilmediği ispatlanmaktadır. Bu ma-

kale Fatih'teki bir sarnıcın rölevesi ve kısa bir notun eklenmesiyle kitap haline getirilmiştir (*Fatih Camii ve Bizans Sarnıcı*, İstanbul 1939). Bir başka eseri aynı yılın içinde Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanmıştır (*Fatih Devrinde İstanbul, 1453-1481: Haritası, İzahatı-İndeksler*, Ankara 1939; *Constantinople during the Era of Mohammed the Conqueror, 1453-1481: Maps, Explanations-Indices*). Kitap, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1938'de neşredilen *Fatih Mehmed II Vakfiyeleri* adlı eserin tamamlanması amacıyla düşünülmüştür. Bunların dışında Ülgen'in çeşitli dergilerde yayımlanmış çok sayıda bilimsel makalesi bulunmaktadır (*Eyice, TK*, I/6 [1983], s. 26-28; Ülgen, s. XIII- XIV).

BİBLİYOGRAFYA :

Rıfık Melül Meriç, "Kaybettiklerimiz: Ali Saim Ülgen", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 787-788; Erdem Yücel, "Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Beylerin Üslubunu Sürdüren Restoratör Mimarlar", *Birinci Milli Türkoloji Kongresi: 6-9 Şubat 1978, Tebliğler*, İstanbul 1980, s. 478-480; a.m.f., "Cumhuriyet'ten Günümüze Restoratör Mimarlar", *60. Yaşına Sinan Genim'e Armağan, Makaleler*, İstanbul 2005, s. 736-737; a.m.f., "XX. Yüzyılda Klasik Türk Mimarisi Üzerine Eğilmiş Türk Mimarlar: Ali Saim Ülgen (1914-1963)", *Bizim Anadolu Gazetesi*, İstanbul 05.07.1971; a.m.f., "Vakıflarda Onarım Çalışmaları Yürüten Mimarlar", *VD*, sy. 27 (1998), s. 234; a.m.f., "Restoratör Mimarlardan Y. Mimar Ali Saim Ülgen", *Yapı*, sy. 270, İstanbul 2004, s. 55-58; Üstün Alsaç, *Türkiye'de Restorasyon*, İstanbul 1992, s. 98-99; Ebru Karakaya, *Türk Mimarlığı'nda Sanayi-i Nefise Mektebi / Güzel Sanatlar Akademisi'nin Yeri ve Restorasyon Alanına Katkıları (1883-1960)*, (yüksek lisans tezi, 2006), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 144-152; Hasan Rıza Ergezen, "Kaybettiğimiz Değerler: Y. Mimar Ali Saim Ülgen", *Arki-tek*, sy. 311, İstanbul 1963, s. 87-88; Semavi Eyice, "Ali Saim Ülgen (1913-1963)", *TK*, I/6 (1983), s. 24-28; a.m.f., "Ülgen, Ali Saim", *DBİst.A*, VII, 335-336; M. Kazmaoğlu, "Ülgen, Ali Saim", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, III, 1855.

EBRU KARAKAYA

ÜLGENER, Mehmet Fehmi

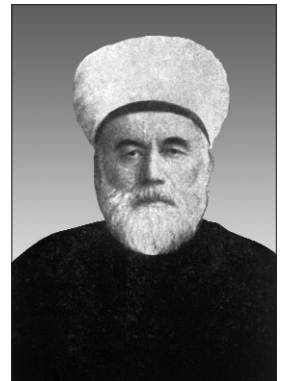
(1864-1943)

Cumhuriyet döneminin
ilk İstanbul müftüsü.

Safranbolu'da dünyaya geldi. Babası Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin halifelerinden İsmâil Necâti Efendi, annesi Cemile Hanım'dır. Babasının İslâmî ilimlerde derinleşmek istemesi üzerine aile İstanbul'a göç etti. Çocukluğunun ilk yılları dışında Mehmet Fehmi'nin de hayatı İstanbul'da geçti. Kur'an'ı ezberledikten sonra 1876-

da Beyazıt Camii dersîâmı olan babasının derslerini takip etti ve 30 Aralık 1892'de icâzet aldı. 1899'da Vefa İdâdisi'nde akaid, ertesi yıl bunun yanında Arapça muallimliğine tayin edildi. Ruûs imtihanını kazanarak 1902'de Beyazıt Camii'nde dersîâmlık görevine başladı. Bu arada Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzade Şevket Efendi'ye hocalık yaptı. Beyazıt Camii'ndeki görevi sürerken derecesi müslî-i Sahn, müslî-i Süleymâniyye, ibtidâ-i hâric ve 2 Mayıs 1910'da hareket-i hârice yükseltildi. 1906'da Mercan İdâdisi'nde Arapça, 1909'da İstanbul Erkek Lisesi ile (İstanbul Leylî İdâdisi) 1910'da Dârülfünûn-i Osmânî Ulûm-i Şer'iyye ve Edebiyat şubelerine fıkıh ve ardından Arap edebiyatı muallimliğine getirildi. Bir ay sonra Galatasaray Mektebi Sultânîsi'nde Arapça muallimliği de kendisine verildi. Burada ayrıca kelâm dersi okuttu. 1910'da Geyvân Bey Medresesi'nde kısm-ı âlî edebiyât-ı Arabiyye müderrisliğine, 1911'de Dârülfünun Ulûm-i Hukûkiyye Şubesi'nde Mecelle muallimliğine tayin edildi. Mekteb-i Mülkiye'de fıkıh, hikmet-i hukûk-ı İslâmiyye ve Mecelle hocalığında bulundu (1909-1914).

Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi kurulduğunda 5 Ekim 1914 tarihinde Meclis-i Mesâlih-i Talebe âzalığıyla birlikte buranın tâli kısm-ı sâni umum müdürlüğüne tayin edildi, bu kısmın talebelerine Arap edebiyatı dersleri verdi. Medreselerin ıslahı ile yeniden düzenlenen ders programı çerçevesinde Medresetü'l-vâizîn üçüncü sınıf talebesine Arap edebiyatı okuttu. Ardından Meşihat-ı İslâmiyye ders vekâleti âzalığına getirildi. 10 Cemâziyelâhir 1335 (3 Nisan 1917) tarihli kanunla tâli kısm-ı sâni İbtidâ-i Dâhil Medresesi'ne çevrilince buranın müdürlüğü uhdesinde kalmak üzere Süleymaniye Medresesi fıkıh usulü müderrisliğine tayin edildi. 1916'da başladığı huzur dersleri muhataplığı vazifesini 1919 yılına kadar sürdürdü. Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'ndeki görevi yanında

Mehmet
Fehmi
Ülgener